

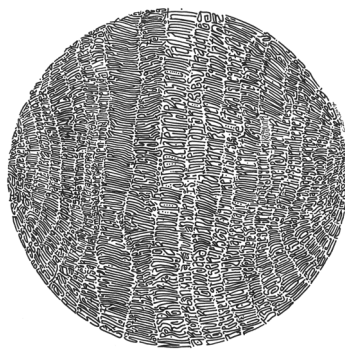
KOKOLY ZSOLT

NŐI HALLGATÓK AZ ERDÉLYI JOGI OKTATÁS TÖRTÉNETÉBEN

Könyvtárnyi irodalma van a dualizmus kori Magyarország női egyenjogúsági mozgalmainak, melyek részletesen tárgyalják a nők felsőoktatásbeli részvételét is, Erdély első női joghallgatóinak, első joggyakorlóinak neve és élet-története ma mégis alig ismert. A forrásokból ki-hámozható adatok felvillantásával így talán hoz-zájárulhatunk az emlékezet teljesebbé tételéhez.

A 19. század második felében, amikor a női emancipációs mozgalmak Magyarországon is megerősödtek, a tágabb értelemben vett Erdély területén a nagyváradi Királyi Katolikus Jogakadémia, a máramarosszigeti Református Joglíceum, valamint a kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara biztosított jogi oktatást. A jogakadémiákhoz képest a tudományegyetemi képzés nem négy, hanem öt évet ölelt fel, és a „jogtudori”, azaz állam-és/vagy jogtudományi doktori cím megszerzésével zárult. A jogakadémiai végzettek általában az államigazgatásban helyezkedtek el, míg az egyetemet végzettek a pesti vagy a marosvásárhelyi ügyvédvizsgáló bizottság előtt tett sikeres vizsga után ügyvédi pályára is állhattak.

Erdélyi viszonylatban a női egyetemi hallgatók kérdése 1872 után tevődött fel, amikor a kolozsvári tudományegyetem megnyitotta kapuit, azonban a nők jogi stúdiumainak lehetőségére, valamint a jogászai pályákon való részvételükre vonatkozó nézetek nem különböztek a korban megszokott, általánosan bevett és alapjában véve elutasító diskur-

**Pontban 12 órákor
vonult be a doktorrá
avatandó végzetek
csoportja, szám szerint
tizennégy jogvégzett
jelölt. Közöttük egy
fiatal doktorkisasszony
is: Váczy Margit...**

zustól. Ezt Pisztory Mór, a kolozsvári egyetem nemzetgazdaságtan- és pénzügytan-professzora 1873-ban úgy fogalmazta meg, hogy nem a nőnem társadalmi és politikai állását kell megváltoztatni, hanem csak a tisztességes megélhetésre való jogát elismerni, így megítélése szerint az ügyvédi pályáról és a magasabb államhivatalokból kizárandók a nők, azonban elképzelhető kereskedelmi, könyvvelési, államszámviteli előadásokon való részvételük és állami hivatalban való elhelyezkedésük. (A korabeli jogi oktatás a kimondott jog-, és államtudományi tantárgyak mellett több közigazgatástudományi diszciplínát is felölelt.)

Noha Pisztory véleménye a korban haladó szelleműnek számított, Dobránszky Péter tanártársa, a statisztika professzora még nála is megengedőbb volt, és nemcsak a társadalmi és gazdasági emancipációt szorgalmazta, hanem politikai jogokat is adott volna a nőnemnek (sőt „már a nőhuszárok ellen sem volt kifogása”).¹

A fentieket leszámítva, a kolozsvári univerzitás működésének első két évtizedében nem mutatkozott lényeges elmozdulás a női hallgatók felvételének lehetőségében. 1895-ben Wlassich Gyula miniszteri rendelete engedélyezte a női hallgatók egyetemi felvételét, de csak a bölcsészeti, valamint az orvosi karokra (ideértve a gyógyszerészképzést is).

Kolozsváron az első női hallgató, Weisz Margit 1897-ben iratkozott be az egyetem Bölcsészkarára (matematika szakra), de tanulmányait valószínűleg nem fejezte be. Az Orvosi Kar az első diáklányt Kárpáti Gizella személyében üdvözölte, aki 1902-ben iratkozott be, és 1907-ben már diplomát is szerzett (1919-ig az Orvosi Karon összesen 18 medika nyert orvosi diplomát).²

Noha érzékelhető a fejlődés, a Wlassich-rendelet életbe lépése és az első világháború közötti időszakban (1896–1914) a magyarországi összes női egyetemi hallgatónak mindössze 9,5%-a tanult Kolozsvárt.³

Ami a jogi képzést illeti, 1912-ben egy újabb minisztériumi rendelet lehetővé tette, hogy az egyetemi vagy jogakadémiai államszámviteli előadásokat nők is látogassák, és a forrásoknak köszönhetően esetenként már a diáklányok nevét is ismerjük, akik rendes vagy rendkívüli egyetemi hallgató minőségben szerepelnek a nyilvántartásokban. A máramarosszigeti református líceum jogakadémiáján az első világháború alatt válik állandóvá az államszámvitelt felvevő női hallgatók jelenléte – ennek azonban megítélésünk szerint több köze van a háborús behívók miatt nagymértékben lecsökkent diákpulációt kiegészíteni kívánó rekrutációs stratégiához, mint a nőmozgalmak helyi megerősödéséhez. 1916-ban Mesterházy Erzsébet, Riesenberger Margit és Szöllősy Izabella, 1917-ben Antal Hedvig, Simon Piroska és Szent-Imrey Margit nevét jegyzik az évkönyvek.⁴

A nagyváradi források részletes rendelkezései is arra engednek következtetni, hogy fogadhattak diáklányokat. Az államszámviteli tanfolyamra való beiratkozás feltételei számukra ugyanis a következők voltak: betöltötték a 16 évet, legalább négy középiskolai osztályt vagy valamely, ennek megfelelő, nők kiképzésére szolgáló egyéb tanintézetet sikerrel elvégeztek. A fenti feltételek teljesülését okmányokkal kellett bizonyítaniuk, a jogakadémia dékánja pedig akkor fogadhatta őket, hogyha a vallás- és közoktatási miniszterhez beterjesztett folyamodványuk kedvező elbírálásban részesült.⁵

Az I. világháború kirobbanásáig a magyarországi és erdélyi helyzet lényegében nem változott, noha a nők teljes körű jogi stúdiumainak engedélyeztetését célzó kezdeményezések a 20. század elején állandósultak, és európai kontextusban ekkor már

öt államban is engedélyezték ügyvédi működésüket (a francia mintát követő Román Ókirályság nem korlátozta a nők jogi karra történő felvételét, sőt 1914-től már a bíróságok előtti tárgyalási jogukat is elismerte).

A változást az első világháborút lezáró széles körű politikai és társadalmi változások jelentették: 1918-ban a köztársaság kikiáltását követően a budapesti Károlyi-kormány rendeletben tette lehetővé a női hallgatók felvételét (bár a rendeletet a forradalom bukása után visszavonták, a magyarországi jogakadémiákra időközben beiratkozott női hallgatók szerzett jogon befejezhették tanulmányaikat).

A Károlyi-kormány rendelete azonban már nem fejtett ki joghatályt Erdélyben, amely az 1918. december 1-jei gyulafehérvári román nemzetgyűlés döntése, illetve az I. világháború utáni nemzetközi status quó rögzítő, 1919–1920-as Párizs környéki békeszerződések (trianoni békeszerződés) értelmében Románia részévé vált.

Az 1919–1922 közötti átmeneti időszakban mindhárom erdélyi jogi képzőhely (a kolozsvári tudományegyetem, a nagyváradi Katolikus Jogakadémia, illetve a máramarosszigeti Református Joglíceum) folytatta működését, noha eltérő formában: a kolozsvári és a nagyváradi intézményeket átvette a román állam, a máramarosszigeti jogakadémia – felekezeti intézményként – nem került állami fennhatóság alá, azonban működése ellehetetlenült. A marosvásárhelyi ügyvédvizsgáló bizottságot a román kormányzótanács felszámolta, ügyvédi vizsgára csak Kolozsvárott lehetett jelentkezni.

Míg az 1920/21-es tanévben a nagyváradi jogakadémiára két diáklány, a máramarosszigetire pedig egy iratkozott be az első évre, a kolozsvári forrásokban még nem sikerült külön női joghallgatók nyomára bukkanni.

A máramarosszigeti református jogakadémia első és történetének egyetlen női hallgatója Gergely György igazgató fogadott leánya volt, Polcz Edit, akit az évkönyvek szeretetteljesen „a tanári kar kedvenc Editje” néven emlegetnek.⁶ Jó tanulmányi eredményei mellett a források azt is kiemelik, hogy részt vett a jogakadémia irodalmi-művészeti tevékenységeiben. Tanulmányait 1924-ben, már a jogakadémia Hódmezővásárhelyre való menekülése után fejezte be: kitüntetéssel tette le az államtudományi államvizsgát, és ebben az évben feleségül ment dr. Fóris László jogakadémiai tanárhoz.

A máramarosszigeti református jogakadémia elmenekülésével az addig három pillérű erdélyi jogászképzés kétpilléressé vált (jogi oktatás folyt ugyanakkor a korabeli Románia területén Bukarestben, Iași-ban és Csernovicban is).

Nagyvárad első két női joghallgatója a 22 éves, nagyváradi születésű, magyar nemzetiségű Kiss Margit, illetve a 18 éves, vasandi születésű, román nemzetiségű Georgina Ardelean. Mindketten értelmiségi családból származtak, Margit édesapját igazgatóként tüntetik fel a hallgatói nyilvántartások, Georginát pedig görög katolikus lelkészként.⁷

A két diáklányt csak rendkívüli hallgató státusban iskolázták be az 1920/21-es tanév első félévében, rendes hallgatói minőségben akkor folytathatták volna tanulmányaikat, amennyiben kiegészítő vizsgát tesznek latin nyelvből. A felvett tantárgyak listáján római jog, alkotmányjog, jogtörténet, politikai gazdálkodás, pszichológia és etika szerepelt.

A latin nyelvvizsga valószínűleg nem sikerült, ugyanis Kiss Margit neve többet nem tűnik fel, Georgina Ardelean pedig a következő tanévben is elsőéves, rendkívüli hallgatóként szerepel, majd neve hasonlóképpen eltűnik. Noha az évek során a nagyváradi jogakadémia női hallgatóinak száma lassan növekedett, ez mindvégig alatta maradt a teljes diáklétszám 10%-ának.

Hasonlóképpen alacsony maradt azon női hallgatók száma, akik tanulmányaikat sikeresen le tudták zárni, és diplomát szereztek: a források alapján ez első ízben 1925-ben sikerült a belényesi születésű Emilia Horvathnak, a helyi görögkeleti ortodox lelkész leányának, illetve Perényi Emíliának (az ő nevét nem találjuk a korábbi hallgatói nyilvántartásban, így elképzelhető, hogy tanulmányait máshol végezte, és csak a záróvizsgát tette le Nagyváradon).

A nagyváradi jogakadémia női hallgatói túlnyomó többségben a helyi román értelmiségi családokból kerültek ki, illetve a források két zsidó nemzetiségű diáklány, a máramarosi Hoffmann Margit és a bihari Székely Emília nevét is feljegyzik.

1932-ben az intézmény elnyerte az addig csak egyetemeknek fenntartott „jogtudori”, azaz doktori cím megítélésének jogát, így hat diáklány jogtudományi, egy pedig államtudományi doktori címet szerzett. 1934-ben azonban a nagyváradi jogakadémia másfél évszázados története lezárult (utolsó tanévében 67 női hallgatója volt), mert beolvadt a kolozsvári tudományegyetem Jogi Karába, így az erdélyi jogi oktatás Kolozsvárra összpontosult.

A női joghallgatók szempontjából a kolozsvári tudományegyetem a korabeli romániai egyetemek rangsorában egyes források szerint a leggyengébben reprezentált volt: míg Bukarestben 17%, Iași-ban, Csernovicban és Nagyváradon pedig 10% körüli a diáklányok részvétele, addig Kolozsvárott az 1920-as évek közepéig ez az arány csak 2% körül mozgott.

Az egyetemi évkönyvek tanúsága szerint, noha a kar a jogtudományok doktorává avatott már 1921/22-ben egy női hallgatót (Cornelia Vaida), a diáklányok száma csak lassan nőtt (ezekben az átmeneti években 4-10 között mozgott, utána pedig 50-100 között), általában a későbbi növekedés éveiben sem haladva meg a teljes jogász diákpuláció 10%-át.

A két világháború közötti kolozsvári jogi oktatás sajátosságainak köszönhetően (mind a régi – osztrák mintájú – tanmenet szerinti állam-, illetve jogtudományi címet, mind a román – francia mintát követő – ókirályságbeli „licenciátusi” címet meg lehetett szerezni), az egyetemi évkönyvek diáklisztáit áttekintve azonban úgy tűnik, a diplomát szerzett női joghallgatók többsége a jogtudományi doktori vizsgával zárta egyetemi tanulmányait.

A korabeli egyetemi évkönyvek csak nemzetiség és felekezeti hovatartozás és nem anyanyelv alapján sorolták be a diákokat, így ezen statisztikák alapján a kolozsvári egyetemen diplomát szerzett női hallgatók nagy része román és zsidó nemzetiségűként szerepel (ez utóbbiak esetében feltételezhetően magas lehetett a magyar anyanyelvűek aránya), őket követték a magyar, illetve jóval kisebb arányban a német nemzetiségűek.

A kolozsvári egyetemen a két világháború között doktori címet nyert női hallgatók között megemlíthetjük Székely Emília nevét, aki 1931-ben védte meg államtudományi doktori dolgozatát (tanulmányait még Nagyváradon kezdte), illetve Blénesi Erzsébet és Burckhardt Márta nevét, akik sikeres jogtudományi doktori vizsgát tettek (1933).

Nemcsak jeles tanulmányi eredményeinek, hanem diákönképzőkori tevékenységének köszönhetően is fontos megjegyeznünk Schiessel Irma Mária (1912–1984) nevét, akit még elsőéves joghallgatóként választottak be a magyar egyetemi hallgatók felekezetközi diákszervezetének női tagozatába, az 1931-ben megalakult Székely Társaság Főiskolai Hallgatónő Csoportjába. A tagozat több, a romániai magyar nőkérdésre, főiskolai hallgatói státusra vonatkozó előadást szervezett fennállása alatt.

Schiessel Irma Mária életpályája személyes vonatkozásokban is összefonódott a kolozsvári magyar jogászképzéssel: jogtudományi doktori címe megszerzése (1937) után Bíró Lajos ítélőtáblai bíró, a későbbi kolozsvári Bolyai Tudományegyetem büntetőjog professzorának felesége lett – a családi hivatást pedig idősebb lányuk, Judit (1938–1998) is folytatta, aki nyugdíjba vonulásáig táblabíróként dolgozott Tordán.

A két világháború között jogi végzettséget szerző erdélyi női hallgatók esetében nem jellemző az aktív jogász pályára lépés – ennek szélesebb társadalmi és hivatásrendi okai is egyaránt vannak. A kolozsvári Ferdinand Tudományegyetemen jogot hallgató magyar nemzetiségű diáklányok közül többen a Ferenc József Tudományegyetem Szegedről Kolozsvárra való 1940-es visszatérése után tették le a doktori vizsgákat és ezt követően a doktori esküt. 1940 novemberében, a régi-új egyetemi helyszínen történő doktoravatáskor a 13 jogvégzett fiatalember mellett Váczy Margit (1911–1994) tette le a doktori esküt: „Pontban 12 órákor vonult be a doktorrá avatandó végzettek csoportja, szám szerint tizennégy jogvégzett jelölt. Közöttük egy fiatal doktorkisasszony is: Váczy Margit, aki még a megszűnt kolozsvári román I. Ferdinánd tudományegyetem jogi fakultásán tette le alapvizsgáit.”⁸ A felavatottak nevében éppen Váczy Margit fogadta meg, hogy méltók lesznek a doktori címhez. Művész-tanári diplomája mellé szerezte meg jogi oklevelét és államtudományi doktorátusát, neve azonban ma képzőművészként és festőtanárként ismert.

A fentiekhez nagyon hasonlít Zachariás Lenke (Váczy Leona, dr. Váczy Kálmánné 1913–1995) jogtudományi képzésének története is: a román tannyelvű Ferdinand Tudományegyetemre iratkozott be 1936-ban, doktori címét pedig 1941-ben, a Ferenc József Tudományegyetemen szerezte meg. Az ő esetében egy későbbi interjúból ismerjük, miért nem vállalkozott a gyakorló jogász hivatásra és választotta a kolozsvári Egyetemi Könyvtár bibliográfusi állását: „A könyvek iránti szerelme kísérté pályáját, hódította el eredeti szakmájától is, a jogásztól. 1941-ben szerzett jogi doktorátust, bírósági vagy ügyvédi karrier várta – és Váczy Leona elment »napszámosnak« az Egyetemi Könyvtárba. Úgy mondja, hogy érzékeny ember, nem bírta volna a perek duhajságait, a bíróság előtt felfakadó indulatokat. Így hát régi idők szellemi pereit kutatja, viták, művek, életek, sorsok búvárlója a nyomtatott betűk világában.”⁹ Jogtudományi végzettségét könyvtári tevékenysége alatt egy jogtudományi szakirodalmi bibliográfia összeállításával tudta hasznosítani, neki köszönhetjük az 1944–1968 közötti korszak összegző bibliográfiáját, mely *Bibliografia juridică română. 1944-1968* címmel jelent meg.¹⁰

Ugyanakkor azért van arra is példa, hogy a választott hivatást jogtanácsosként, akár közgazdászként hasznosította valaki: a kolozsvári Perényi Edit (1919–1993) például 1937-ben a román tannyelvű Ferdinand Tudományegyetemen kezdte tanulmányait, majd a magyar tannyelvű Ferenc József Tudományegyetemen fejezte be 1941-ben, és itt szerezte meg doktori oklevelét 1944-ben. 1940-től a Munkakamaránál és jogutódainál dolgozott, majd a kolozsvári helyi ipari vállalatnál volt közgazdász.

A jogi oktatás szervezési formája Kolozsvárott gyakorlatilag az egyetemi képzés beindításától az 1948-as szovjet típusú oktatási reform bevezetéséig változatlan volt. A hagyományos rendszer kritériumai alapján utoljára a tordai Weinberger Zita (1918–1994) nyerte el jogtudományi doktori címét. Ő 1947-ben vegyes típusú jogtudományi doktori képzésben, immár a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen szerezett oklevelet, a szemináriumi (doktori) éve alatt munkajogot, alkotmányjogot és közigazgatási jogot kellett tanulmányoznia.

A Bolyai Tudományegyetem fennállásának időszaka (1945–1959) alatt a női hallgatók képzésbeli aránya már nagyjából megközelítette a ma is megfigyelhető statisztikai értékeket, bár ebben a kommunista rezsim egalitárius ideológiája is részben szerepet játszhat. A nők jogászai pályákon való elhelyezkedése és megmaradása ellenben más tendenciákat követett, amelyre itt nincs módunkban kitérni.

A totalitárius kommunista diktatúra idején az egyetemi szintű képzést nyújtó jogászképzés mellett ún. „munkásfakultások” is léteztek – innen emeltek ki kádereket egyetemi diploma megszerzése céljából. Egy munkásfakultásról jogász szakra bekerülő diáklány, Litz Ilona nyomdai kéziszedő történetét a *Dolgozó Nő* c. folyóirat is közölte. („Bíró lesz? Nem. Bár elmúltam húszéves, mire végzek, akkor is fiatal leszek ahhoz, hogy életalakulások, sorsfordulatok felett döntsek. Előbb ügyvéd leszek, élettapasztalatot gyűjtök, megismerem az emberi jellemet.”)¹¹

A Bolyai Jog- és Közgazdaságtudományi Kara még fontosabb előrelépéseket is tett: női végzettjei közül két személyt is megbízott oktatói feladatokkal: Márkiné Kacsó Máriát (aki büntetőjogi szemináriumokat vezetett) és Ecksteinné Kovács Editet (aki előbb gyakornoki minőségben, majd címzetes egyetemi oktatóként, polgári jogi szemináriumokat vezetett). A párhuzamosan működő román tannyelvű kolozsvári Babeş Tudományegyetem Jogi Karán ekkor még nem alkalmaztak női oktatót.

A Bolyai Tudományegyetem 1959-es felszámolása azt eredményezte, hogy csak E. Kovács Edit (1929–2017) őrizhette meg oktatói állását az összevont egyetemen, ahol 1968-ig a tantestület egyetlen női tagja volt. Mind magyar, mind román nyelven publikált, kutatási területe elsősorban a családjog volt, de később foglalkozott fuvarjoggal és gazdasági jogi tantárgyakkal is.

A sor korántsem teljes, de talán ennyivel is sikerült rávilágítanunk az erdélyi jogi oktatás egy sajátos területére. A kutatás természetesen folytatható, akár a jövőben a gyakorló jogászai pályák kiemelkedő személyiségeinek mikroportréival is.

■ JEGYZETEK

1. Pisztóry Mór: *A nő-emancipatio*. Győr, 1873. 12–13.
2. Péter H. Mária: *Megemlékezés Kárpáti Gizelláról, az első nőről, aki orvosi oklevelet szerzett Kolozsváron a Ferenc József Tudományegyetemen*. Orvostudományi Értesítő 2018. 1. sz.
3. Müller Ildikó: *A Budapesti Egyetem nőhallgatóságának társadalmi összetétele (1896–1914)*. Korall 2001. Tavasz–Nyár. 203.
4. *A Máramaroszigeti Ref. Lyceum Jogakadémia, Főgimnázium és Internátus értesítői (1912–1918)*.
5. *A Nagyváradi Kír. Jogakadémia Tanrendje az 1918–19 tanév második felére*. Nagyvárad, 1918.
6. Gergely György: *A Hódmezővásárhelyen működött máramaroszigeti református jogakadémia emlékkönyve*. 1925.
7. Florentina Chirodea: *Învăţământul superior de la graniţa de vest a României Mari*. Academia de Drept din Oradea. Editura Universităţii din Oradea, 2011.
8. Keleti Újság 1940. november 24. 5.
9. *A szerénység iskolája*. Beszélgetés Váczy Leonával. A Hét 1975. 50. 6.
10. Váczy Leona: *Bibliografia juridică română. 1944-1968*. Revista bibliotecilor 1970. 5. sz. 312–313.
11. *Litz Ilona nem lesz „száraz” jogász, szereti a szépirodalmat*. *Dolgozó Nő* 1957. október 10.